

Website: <http://wij-leren.nl>

Compacten en verrijken: Een must voor (hoog)begaafde kinderen

[Lianne van Nijnatten](#)

Kinder- & jeugdpsycholoog bij [Edu & ik](#)

Klassieke fouten

Niet voor ieder hoogbegaafd kind is voltijd hoogbegaafden onderwijs de enige juiste optie. In reguliere klassen kan ook een hoop goed werk verricht worden om deze kinderen uit te dagen en plezier te geven in het leren. Dat wordt gedaan door de reguliere lesstof in compacte vorm aan te bieden en daarnaast verrijgingsstof te geven, simpelweg 'compacten en verrijken' genaamd.

Om dit enige kans van slagen te geven zijn er een aantal dingen waar rekening mee gehouden moet worden. Dat gaat nog al eens mis. Vandaar een opsomming van klassieke fouten én hoe het wel moet.

Zone van naaste ontwikkeling

Ik zie in mijn praktijk vrijwel alleen maar meer- en hoogbegaafde kinderen die **chronisch ondervraagd** worden op school. Dit betekent meestal dat ze op meerdere vakken een didactische voorsprong hebben en op een hoger denkniveau kunnen werken dan dat ze binnen regulier onderwijs doen.

Er wordt simpelweg minder van ze gevraagd dan ze aankunnen. Hierdoor worden deze kinderen **gedwongen om onder te presteren**.

"Het worden dus relatieve – of zelfs absolute – onderpresteerders"

Wanneer kinderen zich langere tijd vervelen op school kunnen ongeconcentreerde-, opstandige gedragspatronen en/of depressieve gevoelens ontstaan. Hiernaast worden belangrijke vaardigheden (o.a. leren en doorzettingsvermogen) onvoldoende ontwikkeld. De zone van naaste ontwikkeling ligt bij deze kinderen verder dan bij andere kinderen.

Ze hebben de ervaring nodig dat ze dingen nog net niet kunnen, maar met enige oefening wel kunnen bereiken. Wanneer de zone van naaste ontwikkeling niet wordt bereikt, krijgen ze de kans niet om zich verder te ontwikkelen. Dit is een situatie die niet vanzelf verbetert. Hier is structurele aanpassing van hun lesaanbod voor nodig.

De volledige hoeveelheid van de reguliere lesstof draagt onvoldoende bij aan hun leerproces en de ontwikkeling. Deze kinderen verwerken informatie sneller en op een hoger niveau dan andere kinderen. Hierdoor is een compacte vorm van de reguliere lesstof voldoende om het reguliere didactische niveau te leren.

Deze reguliere lesstof is echter onvoldoende stimulerend voor de ontwikkeling van leervaardigheden. De tijd die door het compacten van de reguliere lesstof vrijkomt wordt dan ingevuld met verrijgingsstof.

Fout 1: Eerst regulier werk, daarna pas verrijking

Laatst sprak ik een meisje uit groep vijf. Ze somde nonchalant op welke werkjes ze in een week op school moest maken. "Eerst het rode boekje voor rekenen, dan hebben de kinderen uit het 'drie sterren'-groepje nog het blauwe boekje.

"Eerst het rode boekje, dan het blauwe boekje, dan de paarse kaarten"

De paarse kaarten voor spelling en nog een begrijpend lezen kaart. De gele en groene boekjes voor taal heb ik meestal wel snel af. Als ik dat op tijd af heb mag ik naar de spelletjes kast, daar zitten de spelletjes voor kinderen die altijd snel klaar zijn. Dat is écht leuk!" In mijn hoofd zag ik de stapel van werk groeien.

Wat een werkdruk voor een kind van negen jaar! Het meest jammerlijke aan deze stapel werk is dat de verrijking pas aan het einde komt. Zij werkte dus een aantal dagen onder haar niveau voordat ze geprikkeld werd om echt na te denken.

Er zijn genoeg kinderen die gaandeweg de reguliere lesstof al afhaken. Die raken afgeleid of gaan rebelleren, waardoor ze hun reguliere werk niet af krijgen. Dan krijgen ze het te makkelijke werk mee naar huis én worden ze niet uitgedaagd.

Resultaat: meer strijd en niemand die ziet welk niveau het kind echt aankan. Daarom is het belangrijk dat er een evenwichtig rooster komt waarin de verrijkingsstof het voortouw heeft.

Eerst de hersenen activeren en laten werken, daarna een compacte vorm van het reguliere werk om de basisvaardigheden te waarborgen. Op deze manier wordt het verrijkingswerk verplicht gesteld en wordt een vicieuze cirkel van demotivatie en slechte werkhouding voorkomen.

Fout 2: Ontoereikend materiaal

Goede verrijking valt of staat met goed materiaal. Ik spreek regelmatig kinderen die een grote weerstand hebben gekregen voor intellectuele uitdaging.

"Ik wil niet meer werk!", met een vies gezicht.

Bij verrijkingsmateriaal gaat het erom dat de lesstof op een hoog denkniveau is. Dus niet meer van hetzelfde of een moeilijkere versie van het reguliere werk. Ook is het stimulerend om een creatief element te hebben in het verrijkingswerk. Het probleemoplossend vermogen van de kinderen moet geprikkeld worden op een hoog denkniveau.

Zo leren zij belangrijke vaardigheden als doorzettingsvermogen en divergent denken. Wanneer je op internet zoekt naar 'hogere orde denkopdrachten' vind je al wat lesmateriaal wat hieraan voldoet.

Naast een hoog denkniveau, is het voor toereikend materiaal ook belangrijk dat er nieuwe dingen geleerd kunnen worden in de lesstof. Dit betekent dat het op het juiste didactische niveau moet zijn. Daarom is didactisch onderzoek (doortoetsen) altijd belangrijk om te doen voordat de verrijkingsstof gekozen wordt voor een kind.

Dit is iets anders dan intelligentieonderzoek! Vanuit intelligentieonderzoek kan nooit een didactische niveau worden bepaald, dus ook niet geadviseerd worden over specifiek materiaal om te verrijken.

Fout 3: Alleen compacten en verrijken voor hoogbegaafde kinderen

Ik schrijf zelf wel eens over de 'heilige graal van de 130', de grote IQ grens die veel mensen nodig lijken te hebben voordat ze in actie komen. In de praktijk zijn er echter veel meer kinderen die chronisch ondervraagd worden in het reguliere onderwijs.

"School weigert iets te doen bij een IQ van 128"

Ook de meerbegaafde kinderen (IQ > 115-120) kunnen veel baat hebben bij compacten en verrijken. Deze kinderen leren nieuwe lesstof meestal sneller en op een hoger niveau dan er in de reguliere lesstof van hen verwacht wordt. Ik word al helemaal moe als een school weigert iets te doen bij een kind met een IQ van 128. Ook hier komt het belang van didactisch onderzoek naar voren als leidraad van het compacten en verrijken. Een combinatie van IQ (denkniveau) en didactisch onderzoek (leerniveau) is het beste, maar natuurlijk ook het duurst. Het belangrijkste hierbij is dat er geen kinderen onterecht buiten de boot vallen.

Naar mijn mening heeft een school meer handvatten voor compacten en verrijken na didactisch onderzoek, maar het kan zijn dat daarnaast nog een intelligentieonderzoek nodig is voor verdere onderbouwing.

Fout 4: Onvoldoende uitleg en begeleiding geven

Ook bij verrijkingswerk is het belangrijk om voldoende begeleiding te geven. Hoogbegaafde kinderen kunnen zeer zelfredzaam zijn binnen voldoende kaders, maar kunnen zich ook verliezen in de grote hoeveelheid mogelijkheden die ze zien in taken.

Daarnaast is het de bedoeling dat de kinderen iets nieuws leren met de verrijkingsstof. Dat betekent dat er werk voor ze ligt dat ze nog niet kennen.

Daarom is het ook voor hoogbegaafde kinderen met verrijkingswerk nodig om een mogelijkheid tot vragen stellen te hebben en **minimaal eenmaal per week uitleg** te krijgen over de nieuwe lesstof die ze in de komende week gaan maken.

Fout 5: Versnellen zonder compacten en verrijken

Bij een didactische voorsprong wordt er soms gekozen om een kind een klas over te laten slaan. Daar is niks mis mee, mits er hiernaast ook compact en verrijkt wordt. De didactische voorsprong waar alles mee begon is ontstaan doordat een kind sneller leert dan nodig is in het reguliere onderwijs.

Wanneer je ditzelfde kind een jaar hoger alsnog alleen de reguliere lesstof geeft, zal de voorsprong alsnog gaandeweg weer oplopen. Zeker wanneer een kind aan het begin van de basisschool is versneld, komen ouders later op de basisschool voor het dilemma of ze hun kind nog een keer gaan versnellen.

"Die tweede versnelling is een veel grotere hobbel voor veel mensen dan de eerste"

Wanneer er naast een versnelling ook compact en verrijkt wordt, is de kans groter dat een voorsprong op reguliere didactische vaardigheden wordt afgeremd. Verrijking biedt de mogelijkheid om een kind belangrijke vaardigheden aan te leren, zonder grote sprongen te maken in het reguliere werk.

Dit betekent niet dat verrijking een zoethoudertje moet zijn. Goede verrijking prikkelt een hoog denkniveau en leert een kind om daarin zichzelf te kennen. Hiermee leert hij zijn denkvermogen inzetten bij verschillende opdrachten.

Die kennis komt bij elke leersituatie van pas. Ook wordt de aandacht afgeleid van de reguliere lesstof waar doorheen geracet wordt.

Zo kan het ook

Ik zal even de ideale situatie schetsen.

- De leerkrachten laten zich goed adviseren door mensen die gespecialiseerd zijn in (hoog)begaafdheid, die voldoende onderzoek hebben gedaan om hun adviezen te onderbouwen.
- De verrijkingsstof wordt zorgvuldig gekozen per kind.
- Deze lesstof bevat nieuwe lesstof en hogere orde denkopdrachten, waarbij geanalyseerd, geëvalueerd en gecreëerd moet worden.
- Elk kind heeft een weekrooster waarin duidelijk aangegeven staat wanneer hij met de klassikale les meedoet en wanneer hij verrijkingswerk doet.
- De reguliere lesstof is in een compacte vorm aangeboden.
- De opdrachten die al beheerst worden zijn geschrapt en alleen de opdrachten die bijdragen aan het leerproces van het kind moeten gemaakt worden.
- Eén keer per week krijgt een groepje leerlingen met verrijkingswerk uitleg over alle nieuwe lesstof die ze komende week tegen gaan komen.
- Als de kinderen daarna vastlopen – en alleen als ze écht vastlopen – kunnen ze de leerkracht om hulp vragen.
- De leerkracht zorgt er vanuit een coachende houding voor dat de kinderen zelf de antwoorden op hun vragen kunnen krijgen.
- Daarna gaan de kinderen weer vrolijk, actief en zelfredzaam aan het werk.
- Uiteindelijk komen de kinderen thuis en praten ze de oren van de hoofden van hun ouders af over wat ze gedaan en geleerd hebben.

"Geen verveling, geen onnodig grote stapels werk, geen onnodige herhaling van lesstof"

Een kind wordt gestimuleerd om zijn hersenen te gebruiken op een niveau dat hij aankan. Ik weet niet hoe idyllisch of onmogelijk dit voor sommige mensen klinkt, maar het is zeker mogelijk.

Het vergt een investering van de school, net als alle begeleiding van leerlingen die iets anders nodig hebben dan het reguliere aanbod. Wanneer dit echter goed geregeld is, zijn de kinderen zeer zelfredzaam en bespaart dit veel conflicten en oudergesprekken.

De rol van ouders

Als ouder kun je je soms erg machteloos voelen richting school als het gaat over het onderwijsaanbod van je kind. Ik kom veel ouders tegen in hun strijd om goed onderwijs te krijgen voor hun kinderen. Terwijl het eigenlijk geen strijd zou moeten zijn...

Het kan prettig zijn om je door de juiste professionals te laten steunen in je strijd, zodat je samen sterk kunt staan. Zorg hierbij dat je zoveel mogelijk onderbouwing zwart op wit hebt voor je vraag voor compacten en verrijking. Dan sta je het sterkst.

Ook heb je zelf de mogelijkheid om een professional mee te nemen op gesprek naar school, zodat deze je daar ook kan steunen. De afspraken die op school gemaakt worden moeten opgenomen worden in een handelingsplan dat de hele schoolloopbaan van een kind geldig blijft.

De overdracht hiervan naar het voortgezet onderwijs moet ook secuur gebeuren. Je hebt als ouder ten alle tijden het recht om het volledige dossier van je kind in te zien, waar de handelingsplannen in opgenomen moeten zijn.

Het is aangeraden om bij overplaatsing naar aan andere school het dossier een keer op te vragen om te kijken welke informatie naar de andere school gestuurd wordt.

Hiernaast zie ik veel ouders die lang in strijd blijven met de school waar hun kind op de moment op zit.

Begrijpelijk, omdat de dichtsbijzijnde scholen soms niet voor het oprapen liggen.

Hoewel de logistieke argumenten niet vergeten moeten worden, moet ik er wel bij zeggen dat er grote verschillen zitten tussen de mogelijkheden van reguliere scholen om adequaat te compacten en verrijken.

Soms kan het wel een uitkomst zijn om te gaan praten met andere scholen en alleen de opties te verkennen.

De expertise, welwillendheid en materialen kunnen tussen reguliere scholen erg verschillen. Zeker bij een welwillende school kun je met goede adviseurs een heel eind komen.

Voltijd hoogbegaafden onderwijs is natuurlijk ook altijd een mogelijkheid, maar zeker niet de enige. Te lang blijven proberen en vechten op dezelfde school kan dus een valkuil zijn.

Ik zou graag zeggen dat scholen verplicht zijn om te compacten en verrijken of dat je als ouders dit mag eisen van een school. Het is alleen volgens de wet niet verplicht, dus waarschijnlijk kun je een school niet dwingen.

Sinds de ingang van passend onderwijs hebben de scholen de plicht om een kind te plaatsen waar hij de juiste zorg krijgt, niet de plicht om deze volledig zelf te bieden. Je kunt altijd het schoolplan van de school doorlezen of daar iets in staat over de zorg die een school bij jouw kind verzuimt.

Dat kun je aanhalen als troef, omdat de school met het schoolplan verantwoording aflegt bij de inspectie. Daar dienen ze zich dus aan te houden. Alsnog is het geen garantie, jammer genoeg.

Het ideale plaatje van het onderwijs voor een meer- of hoogbegaafd kind is dus ook te behalen in het reguliere onderwijs. Net als de zorg voor andere kinderen met een zorgbehoefte, is de zorg rondom meer- en hoogbegaafde kinderen een kunst waar elke school bedreven in kan zijn.

Concreet en praktisch advies is dan wel op zijn plek. Hopelijk helpt dit!